

ETIKA V JUSTICI

Potřebujeme Etický kodex?

Problematika etiky v justici je aktuální, dovolím si říci, stále více. Je nepochybné, že v oblasti justice musíme řešit dennodenně řadu problémů, které jsou akutní a zdají se být důležitější, alespoň z momentálního úhlu pohledu. Nicméně etika v justici, stejně tak jako v celé společnosti, je nesmírně důležitá. Etika a její úroveň vždy závisí na řadě okolností, zejména na sociálních podmínkách, státním zřízení, vlivu náboženství a podobně. Etika celé společnosti se tak bude zákonitě odrážet na etice v justici a naopak.

Etika zkoumá mravní rozhodnutí lidí a způsoby, kterými se je snaží zdůvodnit. Pojem etika vychází z řeckého slova „ethos“, které znamená jednak zvyklosti, obvyklé chování a mravy a jednak mravní vědomí, charakter, mravnost a morálku. Etika je jedním z hlavních odvětví filozofie, studuje hodnoty, morálku. Základní tři přístupy k etice jsou – metaetika (studuje koncepci etiky), normativní etika (studuje jak ovlivnit etické hodnoty) a aplikovaná etika (studuje užití etických hodnot, řeší praktické otázky). Aplikovaná etika je nejvýznamnějším etickou disciplínou. Etika sama o sobě z pohledu čistě teoretického by neměla zásadní význam, pokud by neřešila problémy a otázky denního života.

Etika v justici - vznešená slova, při kterých se jako první vybaví – spravedlnost, zákonnost. Etika v nejširším pojetí studuje lidské chování a mohli bychom o ní hovořit nekonečně dlouho a nahlížet na otázky jí řešené z mnoha úhlů a zcela nepochybně bychom se dobrali zajímavých poznání. Právní etika zaujímá v oblasti etiky specifické postavení, tak jako právníci a – soudci zvláště – zaujímají ve společnosti své nezaměnitelné místo. Právní profese existuje již více než dva tisíce let. Od doby řeckých městských států a římského impéria právníci vždy zaujímali zvláštní a aktivní roli v procesu formulace a interpretace práva. Vzhledem k této jejich roli ve společnosti a zapojení se do tvorby práva, byly na právníky kladeny zvláštní nároky a ti pak měli specifická oprávnění, avšak také povinnosti.

Hovoříme-li o právní etice a právnících, nelze nezpomenout Svatého Iva, patrona všech právníků. Kdykoli jdu přes Karlův most v Praze, který se pyšní právě sochou Svatého Iva, vždy vzpomenu výjimečného profesora římského práva, Jaromíra Kincla, který nám na přednáškách římského práva na pražské právnické fakultě Univerzity Karlovy připomínal Svatého Iva, patrona všech právníků, o němž se traduje, že přestože byl právník, nekradl a nepodváděl. Zamyslíme-li se hlouběji nad těmito slovy, které vnímáme jako žert, uvědomíme si, že právníci skutečně zastávali ve společnosti místo poměrně výjimečné odněpaměti a že pravidla etiky této profese jsou poněkud specifická.

Nejprestižnější právnickou profesí je být soudcem. Být soudcem znamená disponovat výjimečnou silou a pozicí a tak se současně presumuje respektování nejvyšší osobní a morální odpovědnosti. Zejména proto soudcovskou etiku zmíním poněkud šířeji.

Jak dobře víme, etika není pouhé slovo – co je správné a co ne. Vzpomeneme-li Platona, a pokud hovoříme o etice, jen těžko jej nezpomenout, jeho etické názory na podstatu dobra, ctnosti a spravedlnosti, které rozvíjel ve spojení s otázkami státu, zákonů atd., vycházely z objektivně idealistické představy světa idejí, jejichž nejvyšším článkem je idea dobra, tedy máme-li se rozhodnout, co je nesprávné v lidském chování, musíme vědět, co je navýsost správné.

Platonův žák, filozof a učitel Alexandra Velikého, významný filozof vrcholného období řecké filozofie, byl Aristoteles. Učení Aristotela o etice je neobyčejně důležité, máme-li porozumět tomuto tématu.

Aristoteles rozvinul svou etiku v úzkém spojení s praktickými otázkami tehdejšího života. Úkolem etiky podle Aristotela je připravit člověka pro praktický život, etikou se tedy nelze zabývat toliko teoreticky, abychom poznali co je to ctnost. Za nejvyšší metu považuje Aristoteles *eudamonii*, blaženost vyplývající z moudrosti a morálního úsilí člověka. Eudamonie však není samoúčelná, je chápána jako praktický úkol, jako výsledek mravního úsilí a konání lidí a lidé musí být vedeni k tomu, aby tento nejvyšší cíl poznali a usilovali o jeho dosažení. Aristoteles rozděluje ctnosti na dianoetické a etické, tedy na intelektuální a charakterové. Za intelektuální ctnosti považuje rozum, moudrost a praktický úsudek. Hodnotí je jako vyšší stupeň ctnosti. Charakterové ctnosti, statečnost, přátelství, pravdomluvnost, spravedlnost atd. jsou nižšími ctnostmi. Souhrn všech ctností je ztělesněním mravního ideálu člověka. Posláním člověka je pak směřovat k tomuto ideálu. Aristoteles ztělesnil princip spravedlnosti v Nicomachově Etice, jako spravedlnost obecnou a jednotlivou. Aristoteles učil, že soudce musí aplikovat spravedlnost od obecného k jednotlivému.

Historie, a nikoli pouze antická, nás tedy učí, že etiku je třeba aplikovat v praktickém životě.

Etika v justici by nikdy neměla být toliko fráží.

Připomeňme si slova Ulpiana:

Iuris praecepta sunt haec : honeste vivere, alterum non laedere, suum cuique tribuere.
(Právo prikazuje – čestně žít, nikomu neškodit a každému přiznat, co mu náleží)

Všichni právníci musí nejen respektovat zákon, ale zachovávat i morální, nepsaná pravidla, je to věc jejich stavovské cti. Dovolím si však tvrdit, že soudce musí přece jen dodržovat ještě vyšší a přísnější morální pravidla než ostatní právníci. Podle našeho právního řádu je každý soudce současně ústavním činitelem. Zákon stanoví požadavky na jednání soudce, ta jsou tedy dána přímo zákonem, a to nejenom pro výkon funkce soudce, ale i pro chování soudce v občanském životě . Uvědomme si prosím závažnost a výsadnost této situace, když toto slovo je však míněno více jako závazek než právo. Na soudce jsou kladeny vyšší nároky než na ostatní představitele právníkové profese. Vyplývá to ze zcela výsadního postavení soudců. Toliko soudci mají totiž právo zákony nejen aplikovat, ale i vykládat. Soudní moc je zcela samostatnou složkou státní moci. Druhou stranou této mince je však povinnost, maximální odpovědnost. Můžeme připomenout slova J.D. Rockefellera Jr. : „ Každému právu odpovídá povinnost, každá příležitost je i závazkem, držba či vlastnictví znamená odpovědnost“. Takovéto právo a povinnost soudce je výslovně stanovena i právními předpisy – například občanský zákoník jakožto stěžejní kodex, upravující soukromé civilní právo, stanoví v ustanovení § 3, že výkon práv a povinností nesmí být v rozporu s dobrými mravy. A tak za použití ustanovení § 3 odst. 1 občanského zákoníku je ve výjimečných případech možné odstranit případnou tvrdost zákona (pokud jde právě o výrazný rozpor práva a mravního řádu). Hodnocení, co je a co není v rozporu s dobrými mravy, přitom přísluší ve státě toliko obecným soudům.

Nahlédněme krátce do zákonné úpravy soudcovského jednání:

Ústava

V obecné rovině upravuje Ústava České republiky postavení soudců (článek 9, 81, 82) a vyslovuje požadavek jejich nezávislosti. Základním principem, zakotveným Ústavou, je oddělení moci soudní od moci výkonné a zejména nezávislosti soudní moci na moci výkonné (ostatně již z historie známe Montesquieovu teorii dělbu moci na zákonodárnou, výkonnou a soudní).

Podrobněji obsahuje zákonnou úpravu konkrétních pravidel chování soudců zákon č. 6/2002 Sb. o soudech a soudcích. Tento zákon stanoví mimo jiné, co je kárným proviněním soudce a stanoví též typy sankcí.

To, co je upraveno zákonem, je závazně a relativně jasně upraveno. Není zde však postiženo veškeré chování, neslučitelné s výkonem soudcovské funkce , a tak zejména proto se zabýváme etickým kodexem.

Etický kodex soudce

V první řadě si položíme otázku, zda etický kodex jakožto soubor určitých , obecně platných a akceptovaných norem chování, je nejen nutný, ale zda je vůbec reálný, to znamená, zda lze postihnout oblast soudcovské etiky jakýmsi kodexem.

Dovolím si tvrdit, že etika soudců je přímo úměrná etickému stavu společnosti. V první řadě je třeba stanovit požadavky, jaké vlastnosti a schopnosti má mít člověk, který chce být soudcem a stanovit tak přísná pravidla pro výběr kandidátů. Dále je třeba stanovit, jak se má člověk, který již soudcem je, chovat, obecně postihnout, co akceptovatelné je a co není. V roce 2002 byl v Bangalore přijat etický kodex soudců, který stanoví tyto zásady:

Nezávislost
Nestrannost
Bezáhonnost
Důstojnost
Rovnost
Odbornost

Tytéž zásady chování soudce byly schváleny 15. Shromážděním zástupců sekce Soudcovské unie v Brně, 26.11.2005.

Zásady shora uvedené jsou zásadami obecnými, s nimiž bude pravděpodobně souhlasit každý z nás. Neposkytují však bližší návod, co etickým chováním soudce je a co již nikoli. A to je hlavní důvod, proč hovoříme o možnosti, někdy nutnosti, etického kodexu pro soudce, který by takovéto etické normy ustavil.

Argumentů pro etický kodex je možná stejně jako těch proti kodifikované úpravě.

Jedním z hlavních argumentů, které hovoří proti kodifikaci etických norem je to, že takovouto otázku, jako je etický problém soudců, zkrátka žádným kodexem postihnout nelze. Nelze totiž postihnout dopředu všechny možné modely chování soudců a rozlišit je na eticky akceptovatelné a ty ostatní. Pokud by pak byla upravena pouze část, spíše by to vedlo k domněnce, že to, co není kodexem upraveno, je dovoleno. Dalším argumentem je to, že

k pozitivnímu chování je třeba motivovat pozitivně, nikoli restriktivní úpravou. Významným bodem je i to, že soudci musí být apriori lidé s tak vysokou morálkou, kteří nepotřebují, aby jim jakýsi kodex určoval, co dělat mohou a co ne.

Naproti tomu nesporný pozitivní dopad etické kodifikace je, že může pomoci zvýšit důvěru veřejnosti v justici, když bude veřejně známo, co lze od soudců očekávat. Rovněž pro adepty soudcovského stavu je takováto norma cenným přínosem, mimo jiné pro vytvoření představy, jaká práva, zejména však povinnosti, musí dodržovat, chtějí-li získat takovéto povolání. V této souvislosti si dovoluji poznamenat, že být soudcem není toliko povolání, je to bezesporu životní poslání. Pozitivem etické kodifikace bezesporu je to, že existující kodex máme stále před očima. Nemusí a ani nemůže jistě postihnout všechny modelové případy etických prohřešků, nicméně postihuje obecně. Neboť, a jsme znovu zpět u Aristotela, od obecných principů přejdeme k jednotlivým situacím.

S laskavým přispěním milé a zkušené kolegyně, předsedkyně jednoho z kárných senátů Vrchního soudu v Praze, jsem nahlédla do statistiky tohoto senátu o vyřizování kárných deliktů soudců za posledních 5 let. Není bez zajímavosti, že bylo projednáno 74 kárných deliktů, 13 skončilo zastavením řízení – zčásti proto, že dotyčný soudce se sám vzdal soudcovské funkce a ve 2 případech navrhol, tedy předseda předmětného soudu, vzal sám návrh zpět, neboť soudce se výrazně polepšil. Ve 12 případech došlo k upuštění od potrestání, neboť samotné projednání věci mělo dostatečný účinek, v 10 případech ke zproštění viny za kárné provinění a ve 39 případech k uznání na vinu a uložení sankce, z toho v 15 případech důtky, v 19 finanční postih a v 5 případech dokonce k odvolání z funkce soudce, což je nejpřísnější možný postih, který může být v kárném řízení uložen. Pokud se týká merita věcí, které jsou kárným senátem projednávány, tak ze zmiňovaného počtu bylo 52 deliktů za pracovní pochybení soudce, konkrétně za značné průtahy ve vyřizování soudní agendy. Ostatní delikty spočívaly v takovém jednání, které ohrožovalo vážnost soudce, a to zejména časné a značné uvádění se do podnapilého stavu a řízení automobilu pod vlivem alkoholu. Kárná provinění soudců jsou ve dvou rovinách – v plnění výkonu soudcovské funkce jako takové (zejména průtahy ve vyřizování věcí) a v běžném životě. To je velmi důležité si uvědomit, neboť k odstranění prohřešků v každé takové rovině je třeba jiných mechanismů. Judikatura kárných senátů dosud není zveřejňována, měla by však postupně být publikována, což bude velmi přínosné právě pro představu, co je akceptovatelné chování a co již ne. Z tohoto lze dovodit, že kárná provinění soudců jsou ve dvou rovinách – v plnění výkonu soudcovské funkce jako takové (zejména průtahy ve vyřizování věcí) a v běžném životě. To je velmi důležité si uvědomit, neboť k odstranění prohřešků v každé takové rovině je třeba jiných mechanismů. Lze říci, že každé kárné provinění je proviněním etickým, naopak to však bezvýhradně neplatí, neboť ne každý etický prohřešek můžeme kvalifikovat jako kárný delikt. Kárná provinění jsou postihována právní cestou na základě citovaného zákona o soudech a soudcích. Etická provinění, ke kterým dochází a která nevykazují všechny znaky skutkové podstaty kárného deliktu, postihována nejsou. Nicméně leckdy ona hranice, kdy se jedná „toliko“ o prohřešek etický a ještě ne delikt kárný, je velice úzká. Nepochybně často záleží na míře tolerance a pochopení osoby, která se o takovémto provinění soudce dozví a má pravomoc kárné řízení zahájit. Je však třeba, aby provinění byla odpovídajícím způsobem sankcionována, neboť jinak razantním způsobem může klesat důvěra veřejnosti v soudnictví. Stejně tak je ovšem úzká hranice mezi jednáním, které je ještě zcela akceptovatelné a které již bude možné nazývat etickým pochybením. V poslední době jsou některá pochybení soudců medializována – například zájem veřejnosti vzbudilo v poslední době rozhodnutí kárného soudu, kterým byla zbavena funkce soudkyně, která byla často pod vlivem alkoholu na pracovišti, účastníci soudního řízení ji nacházeli opilou v jednací síň

apod. Soudce, který měl ve vyřizování věci průtahy a k tomu mu bylo prokázáno, že telefonoval ze svého mobilního telefonu odsouzenému do zařízení výkonu trestu odnětí svobody, byl zbaven soudcovské funkce rovněž. Není však zřejmě pochyb o tom, že takovéto excesy musí nutně vést k zániku soudcovského mandátu, neboť osoba, která se takového jednání dopustí, nemůže mít dostatečnou autoritu, vážnost a způsobilost, tolik pro výkon funkce soudce potřebné a vyžadované. Je však řada případů a jednání, kde ona pomyslná hranice je velmi tenká a nelze paušalizovat žádné závěry. Jednou z velmi diskutovaných otázek je vztah soudců a ostatních právnických profesí. V naší republice je vztah soudců a advokátů odedávna velkým a velmi diskutovaným problémem. Na jedné straně by se jakoby po soudcích chtělo, aby v rámci dodržování své nezávislosti a nestrannosti se s těmito osobami nestýkali, nehovořili, nepřátelili. To však není možné. Soudce, jakkoli zaujímá ve společnosti výsadní postavení a je na něho kladena řada nároků, je na druhé straně „pouze“ člověk a je v běžném životě zapojen do řady soukromých i veřejných aktivit. Tady lze ocitovat, že „osobní záležitosti nejsou nijak podstatné, pokud nezasahují do výkonu práce“, v případě soudců snad modifikovat, že osobní záležitosti nesmí zasahovat nejen do výkonu funkce soudce, nesmí ale ani narušit vážnost a důstojnost této funkce. Jsem přesvědčena, že soudci nelze zakazovat styk s příslušníky ostatních právnických profesí, například s advokáty. Zcela nepřijatelné, a to by mělo být každému soudci výsostně vlastní, je probírání s takovými osobami konkrétní soudcovské kauzy, o případném nátlaku či ovlivňování nemluvě. Diskutabilní je rovněž řada aktivit soudců. Soudce se může věnovat přednáškové, vědecké a publikační činnosti. I v této oblasti však musí být nadměrně uvážlivý a prezentovat soudy spíše obecné než jednotlivé. Kontroverzní vztah soudců ke sdělovacím prostředkům je tématem řady úvah. U nás je soudce často tiskový mluvčí soudu, mimochodem funkce velmi důležitá a pro veřejnost nedocenitelná, protože to je jeden ze způsobů, jak pravdivě a úplně informovat veřejnost o soudnictví a prohlubovat tak důvěru veřejnosti v justici i právní vědomí. Je diskutabilní, zda je to řešení šťastné či nikoli. Zřejmě bude více v souladu s pravidly profesní etiky, je-li tiskovým mluvčím osoba od soudce odlišná, neboť při výkonu této funkce se již nutně daný mluvčí posunuje „od obecných principů k jednotlivým případům“. Tradice zemí Common Law, ale také například Francie, v podstatě soudcům neumožňuje s médií hovořit a to právě z důvodu možné dezinformovanosti a zneužitelnosti informací. Domnívám se, že významnou roli hraje též poptávka po senzaci, a proto je rozhodně namístě obava z populizace informací. V poslední době se vyskytly případy, kdy soudci poskytli právní rady cizím osobám. Judikatura kárných senátů, byť nepublikovaná, nicméně již před lety zcela jasně uzavřela, že takovéto jednání soudce je zcela neslučitelné s výkonem jeho funkce. O tom zřejmě již dnes nikdo nepochybuje. Jinou je ale otázka správy vlastních záležitostí soudce. Vlastní záležitosti si jistě soudce může spravovat sám – nicméně i zde si lze představit, že se může dostat do situace, kdy určité úkony budou na hranici akceptovatelnosti, například účast a zastupování před soudem, navíc například v souvislosti s věcmi podobného typu, v jichž je angažován i profesně. Soudce může být například drobným akcionářem společnosti – bude etické, aby rozhodoval spor, týkající se, byť okrajově, takovéto společnosti? Není tomu tak dávno, kdy JUDr. Otakar Motejl, český ombudsman, právník par excellence, publikoval v souvislosti s jedním konkrétním případem názor, že soudce nemá jiné osobě, a to ani v rámci rodiny, nejen poskytnout právní radu, ale ani právníka, tedy advokáta, k poskytnutí právní rady doporučit, neboť by tím částečně na sebe přebíral určitou odpovědnost za takto poskytnuté služby. Tento názor zprvu vyvolal určitou vlnu nesouhlasu o příliš přísných a vysokých nárocích na soudce. Nicméně zamysleli se nad tímto hlouběji, nelze jinak než souhlasit. Soudce se zkrátka musí vyvarovat všeho takového jednání, které by mohlo vzbudit pochybnosti o jeho nezávislosti, nestrannosti, nekompetentnosti atd.

Jak jsem již uvedla, etika soudců, respektive její úroveň, je přímo úměrná etickému stavu společnosti. Každý stát se nějak vypořádává s tímto problémem, svědčí o tom četné diskuse a snahy o jakousi kodifikaci. Například v Kanadě a ve většině států USA jsou ustaveny tzv. Etické rady (Ethical Council), jako jakýsi poradní orgán, k němuž může soudce vznést dotaz o zamýšleném chování a tento orgán mu odpoví doporučujícím stanoviskem, ne závazným, nicméně zcela respektovaným. Domnívám se, že to je praxe velmi přínosná a mohla by být pozitivní zejména v otázkách například správy vlastních záležitostí soudců, jejich veřejné angažovanosti a podobně. V Nizozemí, evropském státě blízkém nám právním řádem, kde však justice tradičně požívá poměrně značné důvěry, se soudci soudu 1. stupně ve městě Groningen rozhodli založit Etickou radu. Etická rada je zde orgán čítající 5 soudců, volených z řad soudců soudu na dobu 1 roku. Soudci mohou pokládat Radě otázky z oblasti etiky, o nichž mají pochybnosti a Rada otázky zodpoví formou doporučení, které není závazné, je však zcela respektované. Na konci každého roku Rada vyhotoví sborník, kde publikuje anonymizované dotazy i doporučení a tento sborník je přístupný veřejnosti města (které má asi 100000 obyvatel). Soudci tohoto soudu uvedli, že byli sami překvapeni, nakolik tato praxe pozvedla jejich důvěru a respekt v očích obyvatel města.

Japonsko, země kultury zcela odlišné, má zavedenou praxi, že soudci každé 3 roky mění své působiště, aby se eliminovala možnost jejich osobních vazeb na místní složky. Oplátkou za to má zajištěnu veškerou hmotnou péči. Příkladů bychom mohli uvést mnoho, některé jsou pro nás příliš extrémní, neboť vycházejí z jiných kultur a tradic. Je proto žádoucí, abychom si vytvořili tradice vlastní, nejlépe fungující a zohlednili v nich zkušenosti jiných.

Na základě shora uvedeného, zněla-li by otázka zda etický kodex ano či ne, se dovolím přiklonit k jednoznačnému ano. Následuje však ihned ..ano, nicméně...takovýto kodex není a nikdy nebude všeobsahující, neboť nepochybně žádné dvě situace nejsou totožné a je tudíž těžké stanovit nějaké pravidlo, podle kterého by bylo možné všechny možné situace poctivě posoudit. Avšak máme-li etický kodex, jde o základ, základ obecného, kdy jednotlivé tvoří jakousi nadstavbu. Znamená to tedy, že vnějšími normativy můžeme regulovat a upravit základní pravidla. Ta nejdůležitější však musí každý soudce akceptovat zejména proto, že mu jsou vlastní a ne proto, že se obává nějakého postihu. Toto je velmi důležité a řekla bych, že zcela zásadní. Nastupuje potom svědomí soudce jako etická kategorie. Na společnosti, neméně na společnosti soudcovské pak je, aby zajistila takové vnitřní normativy, které umožní vykonávat soudcovskou funkci toliko soudcům, kteří k tomu mají způsobilost. Významným úkolem je zajistit takový výběr soudců, kteří budou podobné požadavky splňovat a nastolit mechanismy, aby takoví soudci, kteří z nějakého důvodu toto nesplňují, v soudcovské funkci nezůstávali a nesnižovali tak důvěru veřejnosti v soudnictví. Pokud však etický kodex jako souhrn pravidel, která lze po soudcích vyžadovat, bude splňovat i pouhý jeden klad, a to zvýšit důvěru veřejnosti v justici, ani to není málo. Důvěra veřejnosti v justici je totiž mimořádně důležitá. Je to hodnota, která je velmi křehká, stupeň této důvěry závisí na stavu společnosti jako celku. Je však zřejmé, že bez důvěry veřejnosti v justici, v její fungování a kvalitě se neobejde žádná vyspělá společnost. Hovoříme-li v této souvislosti o vyspělosti společnosti, pak jde zejména o vyspělost morální. Důvěra veřejnosti není něco, čeho lze dosáhnout kodifikací etických norem pro soudce, nelze ji získat přes noc, nicméně je však zcela nezbytné na jejím vybudování a posléze udržení pracovat, budovat důvěru veřejnosti k justici krůček po krůčku tak, jak jsme toho schopni. Čím více bude veřejnost naší justici důvěřovat, tím bude justice lepší, ovšem platí to i naopak – justice se musí snažit být lepší, aby jí veřejnost mohla důvěřovat. Pokud vytvoříme etický kodex v justici a zveřejníme jej, pak každý řadový občan bude vědět, co může od soudce očekávat a soudce bude více morálně zavázán tyto normy dodržovat.

Jak jsem již zmínila, být soudcem je nejprestižnější právníckou profesí. Není to však pouze povolání, je to životní poslání, výsostná čest, předpokládající současně ten nejvyšší stupeň osobní a morální odpovědnosti.

Johann Wolfgang Goethe řekl:

„ Myšlení je snadné, činy jsou obtížnější a skloubit myšlenku s činem je jedna z nejobtížnějších věcí na světě....“.

Je tedy na nás, abychom uvažovali, jak zvýšit záruky soudcovské odpovědnosti. Je nezbytné kodifikovat kárná provinění, řízení o kárných prohřešcích a domnívám se, že je též žádoucí přijmout etický kodex, neboť každý právní systém potřebuje jistou regulovanost. Současně jsem hluboce přesvědčena, že nejefektivnější způsob, jak prohloubit takovéto záruky a rozšířit důvěru a respekt veřejnosti v justici je zvýšit morální odpovědnost soudců, vytvořit takové prostředí uvnitř justice, kde jakékoli neetické jednání bude naprosto nepřijatelné, prostředí, kde být soudcem bude nejvyšší ctí každého jednotlivce. Je na nás, abychom takovéto prostředí vytvořili, abychom chránili úctu a hodnotu soudcovského stavu zevnitř, abychom dodržovali výsostné morální hodnoty a etické normy, ať již etický kodex v psané podobě přijmeme či nikoli. Je na nás, abychom si nepletli nezávislost s libovůlí, abychom své výsady vnímali více jako povinnost než právo, abychom dokázali aplikovat pozitivní zkušenosti z jiným zemí v jejich celistvosti a nehledali jenom výsady.

Cesta k ideálnímu stavu v justici bude jistě ještě dlouhá a nelehká. Těžko si představit výstižnější zakončení než citát S.A. Exupery ze skvostného díla Citadela:

„ Cenu má pouze cesta. Pouze ona trvá, kdežto cíl je iluze poutníka, krácejícího od hřebene k hřebeni, jako by smysl byl v dosaženém cíli. A právě tak nemůžeš pokročit, pokud nepřijmeš, co je. Z čeho ustavičně vycházíš. A v odpočinek nevěřím. Neboť drásá-li člověka nějaký rozpor, není správné volit nejistý a nehodnotný klid za cenu slepého přijetí ze dvou prvků rozporu.....“

Mel Thompson: Přehled etiky, Praha 2004

Filozofický slovník, Praha 1990

Občanský zákoník, C.H.Beck, komentář Švestka, Jehlička, Škárová, Spáčil a kol., Praha 2006

S.A. Exupery: Citadela, Praha, 1994